

N° 31 <i>Zgornji Kozlovi</i>	1/2 kmetije
Luka Kotnik	4 otroci
Marija r. Kordiš	(en vojak)
N° 32 <i>Brenčaj</i>	1/2 kmetije
Laurenc Serpan	1 otrok
Lucija r. Antončič	
N° 33 <i>Groše — kajžar</i>	
Paul Groše	2 otroka
Elizabeta Koren	
N° 34 <i>Barouček</i>	1/2 kmetije
Anton Koren	8 otrok
Marija r. Urbiha	
N° 35 <i>Martinc — kajžar</i>	
Martin Baraga	5 otrok
Helena r. Vesel	
N° 36 <i>Stari Mežnar — glej N° 1</i>	
N° 37	
I. Jakob Žnidaršič	2 otroka
Uršula r. Komidar	
II. glej N° 13	

Nezakonski otroci so bili po podatkih matičnih knjig³¹ zelo redki, prava izjema. Status animarum navaja precej takih primerov za generacijo naprej. Veliko otrok je pomrlo v najnežnejših letih. Med vzroki smrti se navajajo najpogosteje koze, otekline, gliste, jetika. Ženili so se pri zelo različnih letih, prevladujejo tisti okrog dvajset let. Večinoma v zimskih mesecih, januar, februar. Kot poročne priče so pristopali izključno moški. Botri pri krstu so bili tako ženske kot moški. Ženitveni krog je potekal skoraj izključno v okviru domače župnije. Zelo redko z Blok — Bločan (N° 11). Moški so imeli bolj raznovrstna imena, med ženskami so prevladovala: Marija, Neža, Uršula, Helena, Jera (sv. Jedrt — vaška zavetnica). Za boljši prikaz gibanja posesti bi bilo potrebno pritegniti nove vire (zemljiška knjiga), kar pa je za zdaj še novo poglavje.

OPOMBE

1. Peter Ribnikar, Posestne in gospodarske razmere loško-snežniškega gospostva od XVI. do XVIII. stoletja, Kronika III/1955, št. 1, str. 35—39. — 2. Idem, o.d., str. 35—36. — 3. Maks Miklavčič, Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave, GMD XXV—XXVI/1944—45 str. 58. — 4. Sergij Vilfan, Zemljiška gospostva, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog II, 1980, str. 206. — 5. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, 1961 str. 367. — 6. S. Vilfan, Pravna zgodovina str. 376. — 7. Idem, o.d. str. 377. — 8. M. Miklavčič, o.d. str. 11. — 9. S. Vilfan, Zemljiška Gospostva, o.d. str. 207. 10. Idem, o.d. str. 231. — 11. Idem, Pravna zgodovina str. 377. — 12. P. Ribnikar, Zemljiški kataster kot vir za zgodovino, Zgodovinski časopis (ZČ) 36, 1982, št. 4 str. 327. — 13. Idem, o.d. str. 324. — 14. M. Miklavčič, o.d. str. 36. — 15. P. Ribnikar, Zemljiški kataster, o.d. str. 324 op. 11. — 16. Idem, o.d. str. 324. — 17. Idem, o.d. str. 324—25. — 18. Arhiv SR Slovenije (AS), Jožefinski kataster. — 19. AS, Postojnska kresija, N. gosp. Haasberg, obč. Stari trg z vasjo Stari trg in Nadlesk, jožef. kataster. — 20. P. Ribnikar, o.d. str. 325. — 21. Kv. seženj = 3,59 m² (S. Vilfan, Prispevki z zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na Ljubljansko mero, ZČ 8 (1954) str. 59. — 22. En Mass — 1/32 meca, en meca (Metzen) drži 2 mernika po 30,75 l (S. Vilfan, o.d. str. 49, 84). — 23. Haupt — Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernements gebithes in Provinzen, Kreise, Sectionen, Bezirk — Obrigkeiten, Hauptgemeinden. Untergemeinden und Ortschaften, nebst deren Häuser und Zelenzahl im Jahre 1817: Bezirk — Obrigkeit Nr. 5 — Herrschaft Schneeberg. — 24. S. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 379, 380. — 25. AS — Jožefinski kataster. — 26. AS — Franciscejski kataster A-101. — 27. P. Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 327. — 28. Idem, o.d. str. 327, 328. — 29. Ena milja meri 7,58 km (S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer, ZČ VIII/1954 str. 59). — 30. Status Animarum župnije Stari trg za l. 1820 »Parohia Laas«, župnijski urad Stari trg. — 31. Nadškofijski arhiv v Ljubljani, Župnijski arhivi, župnija Stari trg pri Ložu.

PROSTOZIDARSKA LOŽA »PRIJATELJEV RIMSKEGA KRALJA IN NAPOLEONA«
V LJUBLJANI V LUČI FRANCOSKEGA GRADIVA

PETER VODOPIVEC

Zgodovinopisje se je v prikazovanju prostozidarskega gibanja in prostozidarskih lož v Ilirskih provincah vse do nedavnega lahko oprlo predvsem na dve razpravi, ki ju je že pred več kot sedmimi desetletji objavil France Kidrič. Prva o loži »Prijateljev rimskega kralja in Napoleona« v Ljubljani je izšla leta 1914 v »Slovanu«, druga o prostozidarskih ložah hrvaških dežel Napoleonove Ilirije pa leto kasneje v Radu Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Za-

grebu.¹ Obe sta temeljili na gradivu dunajskega policijskega arhiva in na zaupnih poročilih, ki so jih v letih 1813/33 o prostozidarjih in članih ilirskih lož pošiljali dunajskemu policijskemu ravnateljstvu razni zaupniki in uradniki. Že Kidrič sam je sicer opozarjal, da je treba biti pri presoji policijskih poročil previden in bo mogoče do dokončne slike o odmevu prostozidarskih idej med prebivalstvom naših dežel, ki so jih zasedli Francozi, priti šele, ko bo dostopno gradi-

vo Velikega Orienta v Parizu, saj so lože v Ilirskih provincah večinoma delovale v njegovem okviru in pod njegovo zaščito. Tovrstnim dvomom in zadržkom nekaterih kasnejših raziskovalcev, ki so povzemali Kidričeve ugotovitve, navkljub pa so policijski podatki, objavljeni v obeh njegovih člankih v zgodovinoisju v glavnem obveljali kot točni — ne nazadnje zato, ker so bili med osumljenci znani frankofili in simpatizerji francoske vlade in so se poročila o prostozidarjih v marsičem ujemala z različnimi spiski profrancosko razpoloženih oseb.

Med jugoslovanskimi zgodovinarji je tako ostalo razmeroma dolgo neopaženo, da je Veliki francoski Orient po drugi svetovni vojni del svojega gradiva, med drugim gradivo o ložah v Ilirskih provincah, odprl za javnost in v letih 1945/46 predal v hranjenje Nacionalni biblioteki v Parizu.² Na to gradivo se je obširneje oprl šele Zoran Nenezic, ki je v svoji knjigi »Masoni v Jugoslaviji 1764—1980« namenil Ilirskim provincam krajše poglavje in v njem predstavil članstvo ilirskih lož po pariških spiskih.³ Spiske pa je objavil brez kritičnega komentarja, v strnjenem, stvarnem prepisu in ob deloma neproblematiziranem primerjanju s policijskimi navedbami, znanimi iz Kidričevih razprav. Hkrati se ni zadržal pri gradivu, ki govori o ustanovitvi posameznih lož, njihovem dopisovanju s Parizom, njihovem delovanju in njihovih stikih. Za nekatere lože je namreč gradivo precej dobro ohranjeno in zanimivo dopolnjuje oba Kidričeva članka. Med takšne lože spada tudi ljubljanska loža »Prijatelj rimskega kralja in Napoleona«.⁴

I

Prvo sporočilo o ustanovitvi prostozidarske lože v Ljubljani so njeni pobudniki in ustanovitelji poslali Velikemu francoskemu Orientu v Pariz 29. julija 1811 in v njem zaprosili za odobritev »konstitucij«, ki bodo loži omogočile redno delo. Sporočilo naslovnika obvešča, da so ustanovitelji lože »redni prostozidarji«, ki so že dalj časa prikrajšani za »sladkost prostozidarskega dela«, zaradi česar so se zbrali 12. junija 1811 v Orientu v Ljubljani in odločili, da v deželi, ki je »šele pred kratkim postala območje prostozidarstva«, ustanove ložo pod imenom: »Francosko-ilirska loža prijatelj rimskega kralja in Napoleona«. Loža se tako obrača na Veliki francoski Orient s prošnjo za podpora in zaščito: v ta namen so udeleženci ustanovnega sestanka že določili »letni dar« Veliki pariški loži v znesku tri franke po osebi, istočasno pa odposlali v Pariz dva seznama svojih članov, vsakega s svojo pošto — kot so zahtevala pravila.⁵ Drugih podrobnosti pismo ne omenja. O tem, da bi ob ustanavljanju lože razpravljali tudi o pravilih, na katera se sklicuje Kidrič in ki naj bi bila datirana z 8. junijem 1811,⁶ v arhivskem gradivu ni podatkov. Iz pisma Velikemu Orientu pa je razvidno, da je imela loža v Ljubljani konec julija 1811 že svoj pečatnik,

saj je krasil podpise njenih dostojanstvenikov rdeč — kot »tolar« velik — voščen pečat.

Vsi ustanovni člani ljubljanske lože so bili Francozi. Po spisku iz leta 1811, ki je ohranjen v dveh prepisih, napisanih z isto roko (je to spisek, ki ga omenja pismo Velikemu Orientu?), je bilo ustanovnih članov lože 36 in so pripadali francoskemu uradniškemu in oficirskemu kadru: poleg oficirjev in uradnikov so med njimi še kirurg, lekarnar in dva trgovca.⁷ Najmenitnejši član lože v ustanovnem letu 1811 je bil Charles Godfray Redon de Belleville, generalni intendant Ilirskih provinc,⁸ ki je imel naslov »častnega prečastitega« (*«Vénérable d'Honneur»*), čeprav je bil po prostozidarski stopnji samo »maître« — samo »mojster«. Laurent Étienne Carré d'Haronville, podnadzornik cesarske zakladnice, ki je načeloval loži kot »vénérable«, je segel v prostozidarski gradaciji bistveno višje, saj je bil »vitez rožnega križa«. Pierre Victor Germain, sicer vojni komisar in po prostozidarski gradaciji »suvereni princ rožnega križa«, kar je bila v francoskem obrednem sistemu, ki ga je prakticirala ljubljanska loža, najvišja možna (sedma) stopnja⁹ — Kidrič ga omenja kot »prečastitega«, podpisanega na pravilniku, datiranem z 8. junijem 1811 — je na istem seznamu zabeležen le kot »prvi nadzornik«. Germain torej ni mogel biti prvi predstojnik lože v Ljubljani, kot bi lahko sklepali iz Kidričeve razprave. Po arhivskem gradivu je postal »vénérable« šele leta 1812, potem ko sta Redon de Belleville in Carré d'Haronville zapustila Ljubljano. Tedaj enkrat, najbolj verjetno v času po potrditvi »konstitucij« lože julija 1812, vsekakor pa pred njeno slovesno umestitvijo oktobra 1812, je lahko pravilnik tudi podpisal. Sopodpisnik pravil Bailly, po Kidriču tajnik lože, namreč oktobra 1812 ni več opravljal te funkcije.

Loža je za svojega predstavnika pri Velikem Orientu imenovala Jacquesa Mercierja, visokega uradnika in člana lože »Nesmrtni mir« v Parizu, ki je poizkušal ljubljanskim prostozidarjem izposlovati kar se da nagle potrditev lože in »konstitucij«.¹⁰ Toda prostozidarskemu vodstvu v francoski prestolnici se ni mudilo: na prvo pismo ljubljanske lože sploh ni odgovorilo, v odgovoru na urgenco iz Ljubljane pa je Mercier sporočil, da je Veliki Orient sicer z naklonjenostjo sprejel vest o ustanovitvi ljubljanske lože, vendar ni v zvezi z njo še ničesar odločil. V začetku marca 1812 so se tako pobudniki stalnega Orienta v Ljubljani ponovno obrnili v Pariz, omenili letni prispevek 150 frankov, ki so ga Velikemu Orientu poslali skupaj z dokumentacijo, našteli zadrege, ki jih povzročajo loži njen neurejeni status in se pohvalili, da imajo v svoji sredi »suverenega princa rožnega križa dragega brata Bachelleryja«, nekdanjega eksperta Velikega francoskega Orienta, ki bi lahko slovesno umestil ložo, če bi ga v Parizu za to pooblastili.¹¹ Vseeno pozitivnega odgovora iz Pariza tudi tokrat ni bilo. Problem je bil očitno v imenu, ki so si ga izbrali v Ljubljani, saj je naziv: »Francosko-ilirska loža prijatelj rimskega

kralja in Napoleona« nekaterim članom Velikega Orienta zvenel premalo »prostozidarsko«. Predlagatelji so poizkušali zato aprila 1812, v pismu, ki ga je podpisal pomočnik nadzornika cesarske solne režije v Ljubljani in »prvi ekspert« lože Jean Nicholas Bourgeois dodatno utemeljiti svojo odločitev.

Pismo je bilo naslovljeno na Merciera in Bourgeois je v njem naslovniku sporočil, da loža ni hotela še enkrat obravnavati svojega imena, zaradi česar ga je pooblastila, da sam pojasni njen predlog. Predlagatelji namreč ne vidijo v naslonitvi na Napoleonovo ime in v sklicevanju na njegovega sina prav nič problematičnega, saj so s takšnim poimenovanjem samo sledili zgledu nekaterih drugih lož — med njimi loži Eugena Napoleona v Zadru in loži Prijateljev Velikega Napoleona v Aleksandriji. V isti sapi so jih pri izbiri imena vodili politični premisleki: »Tu smo med ljudstvom, polnim občudovanja za junake, ki so ga premagali, ki pa še niha med tem čustvom, med presečenjem, ki so ga povzročili spomina vredni dogodki in vdanostjo, ki jo ljudje, zlasti Nemci, čutijo do svojega suverena,« je pisal Bourgeois. »To čustvo (vdanosti) je treba torej pobijati s spodbujanjem ljubezni do (francoskega) cesarja, ki jo čutijo vsi Francozi in ime, ki smo ga prevzeli, se nam je zdelo primerno za spodbujanje te ljubezni ...«. Eventualno preimenovanje lože bi po Bourgeoisu povzročilo velike težave: v ložo so že sprejeli nekaj novih članov, ki so prejeli diplome s njenim imenom in s preimenovanjem bi slednje izgubile svojo veljavo. Pravilnik lože je natisnjen, pečatnik graviran in loža je poslikana. Še pomembneje pa je, da so bili v ložo sprejeti nekateri domačini, ki bodo osnova prostozidarstva v Iliriji v prihodnje. Kaj si bodo ti mislili o spreminjanju imena, jih ne bo takšna odločitev obrezhrabrila? Bourgeois je bil prepričan, da so ustanovitelji lože pravilno ravnali in je Mercierja zaprosil, da poizkuša tudi Veliki Orient prepričati o njihovih najboljših namelih.¹²

Kljub tovrstnim argumentom so se v Parizu še obojavljali: preverjali so spiske članov lože in njihovih ustanoviteljev, pri čemer je pošta med Ljubljano in Parizom kasnila zaradi odsotnosti Carré d'Haronvilla, ki je s posebno misijo odpotoval na Krf. Gibanje vojaških enot in z njimi članov lože je sploh povzročalo probleme pri sestavljanju seznamov in zahtevanega gradiva, ki je moralo vsebovati podatke o prostozidarskih kvalitetah posameznikov in njihovih matičnih ložah. »Predragi brat David«, ki je bil pri Velikem Orientu poročevalec v zadevi ljubljanske lože, je imel poleg tega sam pomisleke glede njenega imena. Menil je namreč, da ljubezen do Napoleona in princa naslednika delijo vsi Francozi in izraz te ljubezni ne more biti razlog za »razločujoči naziv« (*titre distinctif*) prostozidarske lože.¹³ Toda David ni vztrajal v svoji strogosti: 7. julija 1812 je sporočil Mercierju, da je uspel »včeraj v ugodnem trenutku dobiti konstitucije« za ljubljansko ložo nepravilnostim navkljub.¹⁴ Slabe tri tedne kasneje je nato Veliki

francoski Orient obvestil Mercierja, da so mu »konstitucije« za ljubljansko ložo na razpolago in lahko pride po »paket«. ¹⁵ Mercier je »konstitucije« odpisal v Ljubljano 29. julija 1812 skupaj z obračunom svojega pariškega poslovanja.¹⁶

Do slovesne umestitve lože pa je preteklo še nekaj mesecev: ložo so namreč po predpisanem ceremonijalu in ob prisotnosti gostov iz nekaterih drugih lož Ilirskih provinc umestili šele 12. oktobra 1812. Iz poročila, ki so ga v soglasju s prostozidarskimi pravili 20. oktobra 1812 poslali iz Ljubljane v Pariz¹⁷, zveemo naslednje podrobnosti: slovesnost je potekala v zanosnem, včasih že kar dramatičnem vzdušju, v prostoru, kjer so po besedah poročevalcev vladali »tišina, mir in ljubezen do bližnjega«. Po uvodnem obredu in potrditvi sklepov predhodnega srečanja lože je »prečastiti« prisotne opozoril, da je glavni namen sestanka svečana umestitev lože. Ta naloga je pripadla trem predstavnikom Velikega Orienta, ki so jih v Parizu izbrali kar med člani lože v Ljubljani. Ceremonijo, polno prostozidarske simbolike, je vodil obredni mojster skupaj s »prečastitim« in drugimi dostojanstveniki. Zbrani so najprej preverili prostozidarske kvalifikacije prisotnih, nato prebrali ustanovno pismo, poimensko zaprisegli in podpisali listino zaveze. Po zaprisegi je »prečastiti« dostojanstvenikom razdelil njihovo »drago kamenje« (*les bijoux*), da bi po kratkem nagovoru, ki ga je spremlilo ploskanje, pozval k umestitvi lože. Svečanost je dosegla vrhunec: vsi navzoči so vstali, zastopnik Velikega Orienta je prebral izjavo, s katero je potrdi trajno umestitev »Francosko-ilirske lože prijateljev rimskega kralja in Napoleona« v Orientu v Ljubljani, za njim sta obvestilo o umestitvi trikrat ponovila še oba ostala »odposlanca« pariške Velike lože, zadonele so fanfare, razlegel se je aplavz in zavlada je — kot pravi poročilo — »harmonija«.

Potem ko se je prvo navdušenje pogoilo, so se člani lože na poziv »prečastitega« zbrali na mozaiku in zaprisegli molčečnost. Kot zadnja točka dnevnega reda je sledila razprava o predlogih za »splošno dobro«. Pri tej točki je čuvar pečata Andrej Ksaver Repežič (Repeschits) loži izročil bogato okrašeno skrinjico, svoje osebno darilo, namenjeno varovanju in shrambi »konstitucij«. Darilo je zbranim predstavil »prečastiti«, člani lože pa so se darovalcu zahvalili s tem, da so njegovo ime zabeležili na ploščici, pritrjeni na pokrov skrinjice. »Prečastiti« je nato sklenil slovesni del obreda in napovedal banket. Zopet so zadonele fanfare, tokrat zato, da bi navzoče povabile na zakusko. Med zakusko so se vrstile zdravice, nekateri bratje so zapeli, pri čemer je loža posebej pozorno prisluhnila »bratom Hrvatom« (?), ki so peli v »jeziku svoje dežele« in tako izrazili svoje veselje nad prisotnostjo na slovesnosti. Banket so zaključili s sklepno pesmijo, z oblikovanjem »žive verige« (*la chaine d'Union*) in z zbiranjem prostovoljnih prispevkov. Poročilo Velikemu Orientu so podpisali: »prečastiti« Germain, tajnik lože Lebas, čuvar pečata Repeschitz in

dva zastopnika Velikega Orienta.

Prve domačine — »ilirske« člane — zasledimo med pripadniki ljubljanske lože na spisku, ki ima s svinčnikom pripisan datum: 7. januar 1812.¹⁸ V ložo so bili očitno sprejeti v času med prvim sporočilom lože Velikemu Orientu in nastankom spiska, saj so zapisani kot njeni novi člani: »poučeni« — »initiés«. Trije med njimi so že dosegli drugo, pomočniško stopnjo. To so: Sigismund Pagliarucci, znani frankofil, v času francoske vlade posestnik in županijski adjunkt, Jože Globočnik, v spisku naveden kot »garde magasin du casernement«, in Anton Kalan, advokat in apelacijski svetnik. Dva »ilirca« sta nadalje zabeležena kot »učenca«: to sta že omenjeni Franc Ks. Repeschits, notar v Ljubljani, in Johann (Jean) Kupferschein, v Trstu rojeni apelacijski svetnik. Tretjega »ilirca« — »učenca« najdemo med »pridruženimi« (»affiliés«) člani lože: piše se Lustrig (Luštrek?) in iz spiska je razvidno le, da je »rojen v Iliriji«.¹⁹ Lustrig se kasneje ne omenja več kot član lože, medtem ko pet prvooimenjenih »ilircev« srečamo tudi na seznamih iz oktobra 1812 in junija 1813. Na spisku, sestavljenem na dan umestitve lože 12. oktobra 1812, so že vsi »mojstri« — torej prostozidarji tretje stopnje. Hkrati sta na tem spisku še dva »ilirca« iz Kranjske: Bernard Klobus, županijski tajnik s stopnjo »učenca«, in Bruno Müller, v času francoske vlade uradnik na cestni direkciji, ki je že »mojster«. Spisek poleg tega navaja med člani lože v trenutku njene umestitve tudi tri hrvatske oziroma srbske oficirje, verjetno krajišnike (so bili to tisti, ki so prepevali?), in sicer: Simeona Todorovića, Frana Iliniča in Vasilija Ostojića.²⁰ Iz poročila o umestitvi pa zvemo, da je bil med slovenstj 12. oktobra sprejet v ložo še en Kranjec: lekar- nar Johann (Jean) Wondraschek.²¹

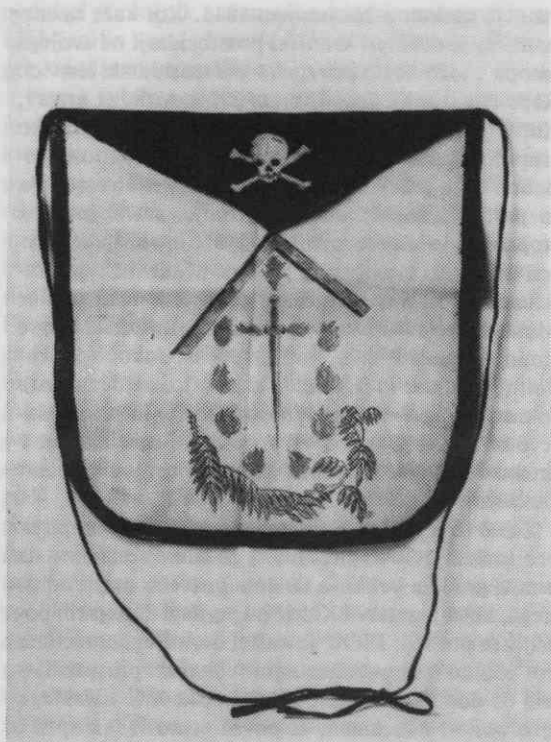

1. Pečatnik »Francosko ilirske lože prijatelj rimskoga kralja in Napoleona« v Ljubljani — Narodni muzej (foto Habič)

Zadnji seznam članov »Francosko-ilirske lože prijatelj rimskoga kralja in Napoleona« v Ljubljani, shranjen v arhivskem gradivu Velikega Orienta v Parizu, je datiran z 26. junijem 1813. Kot kaže ta seznam, so se nekateri kranjski prostozidarji od svojega vstopa v ložo naglo povzpeli v prostozidarski lestvici. Repeschits je bil že »suvereni princ rožnega križa«, Kupferschein je imel prav tako visoko prostozidarsko stopnjo, Kalan in Pagliarucci po vsej verjetnosti podobno nista bila več le mojstra, čeprav njuna stopnja ni posebej zabeležena. Med Kranjci z »mojstrsko« stopnjo so vsi že omenjeni člani lože iz »Ilirije«, sprejeti leta 1812: Globočnik, Klobus, Müller in Wondraschek, od novih, očitno sprejetih leta 1813, pa še Maksimiljan Wurzbach, »procureur impérial« prve stopnje, Janez Pohlin, župnik pri sv. Jakobu in Rudolf (?), bankir in trgovec. Tri Kranjce najdemo nato še med »učenci«: to so Anton Heberle in brata Matvez in Anton Babnik, vsi trije znani muzikantje, v prostozidarskem seznamu zapisani kot »umetniki« (»artistes«).²²

Že na prvi pogled je mogoče ugotoviti, da je spisek prostozidarjev — »ilircev«, ki ga lahko sestavimo na osnovi gradiva Velikega Orienta bistveno krajši od tistega, ki ga je sestavil Kidrič na podlagi dunajskih policijskih poročil. Kidrič je naštel 64, s Pagliaruccijem kot edinim »neoporečno ugotovljenim« prostozidarjem 65 domnevnih članov ljubljanske lože »ilirskega izvora«.²³ Naš seznam, če povzamemo vse tri spiske od januarja 1812 do junija 1813, obsega 14 (s Lustrigom — Luštrekom 15) »ilirskih« prostozidarjev. Primerjava Kidričevega gradiva in gradiva Velikega Orienta tako potrjuje znano resnico, da ima policija — v iskanju takšnih ali drugačnih sovražnikov — že po naravi svojega dela prevelike oči. Avstrijski poročevalci in doušniki so med prostozidarje strpali celo vrsto francoski vladi naklonjenih oseb, ki so se znašli na spiskih »frankofilov«, ki pa zato, ker so bili »frankofili«, še niso bili prostozidarji. Kidričev spisek »ilircev«, osumljenih prostozidarstva, je v tem smislu vidno bližje spisku »frankofilov«, ki ga je leta 1931 objavil Fran Zwitter²⁴ kakor podatkom Velikega francoskega Orienta. V francoskih prostozidarskih seznamih ne zasledimo Franca in Jožefa Alborghetija, barona Codelija, kavarnarja Colloreda, trgovca Galleta, tiskarja Korna, graščinskega oskrbnika Perka in fiskala Rosmana. Podobno ne zasledimo še 42 drugih osumljencev skupaj z Valentinom Vodnikom. Vodnikova pripadnost prostozidarstvu je bila domneva že pri Kidriču, pri čemer so to domnevo vzeli zares ne le mnogi slovstveni zgodovinarji, temveč tudi slovenski prostozidarji v času med obema vojnama, ki so svojo ložo poimenovali po pesniku »Ilirije oživljene«.²⁵ Francosko gradivo, ki ga vsebuje fond Velikega Orienta v Parizu, pa postavlja — kot sledi iz povedanega — domnevo o Vodnikovem članstvu v ljubljanski loži »Prijatelj rimskoga kralja in Napoleona« pod dokaj dokončen vprašaj in spodbuja k sklepu, da so bile obtožbe o Vodnikovem zblizevanju s

prostožidarji predvsem plod pretirane policijske gorečnosti.

2. Predpasnik učenca — Narodni muzej (foto Habič)

Toda obenem moramo resnici na ljubo priznati, da so policijski poročevalci kljub pretiravanju in več kot štirikrat predolgi vrsti osumlencev pri vseh — v francoskih seznamih navedenih »ilirskih« prostožidarjih zadeli v črno. Vseh štirinajst »Ilircev« — članov lože je namreč tudi na Kidričevem spisku, policiji pa je bil znan celo petnajsti Luštrek (Lustrig), ki ga je kot prostožidarja v svojem poročilu Dunaju omenjal Raimund Auersperg.²⁶ Še več: policija je upravičeno osumila prostožidarstva tudi nekatere druge uradnike v francoski službi kot Goričana Bosizia, Italijane Comarollo, Crivellio in Lombardija²⁷ ter Tirolca Jagra.²⁸ Od osumljenih Francozov najdemo v prostožidarskih seznamih samo policijskega komisarja Tousseinta, medtem ko avstrijski obveščevalci za čudo niso obtožili prostožidarstva urednika Télégraphe Officiel Charlesa Nodierja, ki ga zasledimo med člani ljubljanske lože junija 1813.²⁹

Spiski članov ljubljanske lože, ki so jih v letih 1812/13 poslali iz Ljubljane v Pariz, po korespondenci sodeč niso v celoti ohranjeni. Zelo možno je torej, da je bilo v loži krajši čas tudi nekaj članov, ki niso navedeni v ohranjenih seznamih, ki so samo obiskali ljubljanski Orient in so nato s premestitvijo vojaških enot zopet odšli iz kranjske prestolnice. Takšno domnevo med drugim potrjuje Kidričevo opozorilo na

prostožidarsko diplomo s 16. marca 1812, na kateri je podpisana vrsta oseb (Ferino, Wonitz, de Hartlieb, Huyn, Prince), ki jih ni niti na seznamu, datiranem s 7. januarjem 1812 niti na spisku 12. oktobra istega leta.³⁰ Selili in premikali pa so se seveda predvsem francoski vojaki in visoki uradniki. Slika o »ilirskih« prostožidarjih, ki jo ponujajo pariški spiski, bi zato bržčas — tudi, če bi se našli založeni in izgubljeni seznama — ne doživela pomembnejših popravkov, saj prostožidarstva osumljeni »Ilirci« niso bili posebno »mobilni« in v glavnem vse obdobje Ilirskih provinc niso trajneje zapustili Kranjske. Seznam iz junija 1813 tako bolj ali manj verno predstavlja »ilirske prostožidarje« v času francoske vlade. Prav malo se namreč zdi verjetno, da bi prišlo v zadnjih dve/treh mesecih Ilirskih provinc do bistvenih sprememb v članstvu lože, konec septembra/začetek oktobra 1813 pa se je morala francoska vojska s francoskim uradništvom že umakniti, s čimer je na Kranjskem prenehal francoski prostožidarski vpliv.

II

Po pravilih, na katera se sklicuje Kidrič, bi smela imeti ljubljanska loža največ šestdeset članov in med njimi bi moralo biti vsaj dvanajst »Ilircev«³¹. Loža se je zaželenemu sorazmerju v sestavi članstva približala šele leta 1813: po spisku iz januarja 1812 je bilo med 74 člani lože 6 »domačinov«, oktobra 1812 med 44 7 (skupaj s krajišniki 10) in junija 1813 med 42 14. »Ilirske člane« poleg tega že oktobra 1812 zasledimo med dostojanstveniki lože: Repeschits je varuh pečata, Kalan namestnik zakladnika. Junija 1813 je dostojanstvenikov »ilirskega« porekla kar šest: Kupferschein je »drugi nadzornik«, Wurzbach namestnik brata govornika, Kalan zakladnik, Repeschits varuh pečata, Pohlil miloščinar in Pagliarucci banketni mojster. Zdi se torej, da so francoski pobudniki Orienta v Ljubljani v loži »Priateljev rimskega kralja in Napoleona« dejansko videli zametek trajnejšega prostožidarskega središča in poskušali med domačini oblikovati jedro, ki bo sposobno nadaljevati s prostožidarskim delom tudi po eventualnem odhodu francoskega uradništva in francoske vojske.

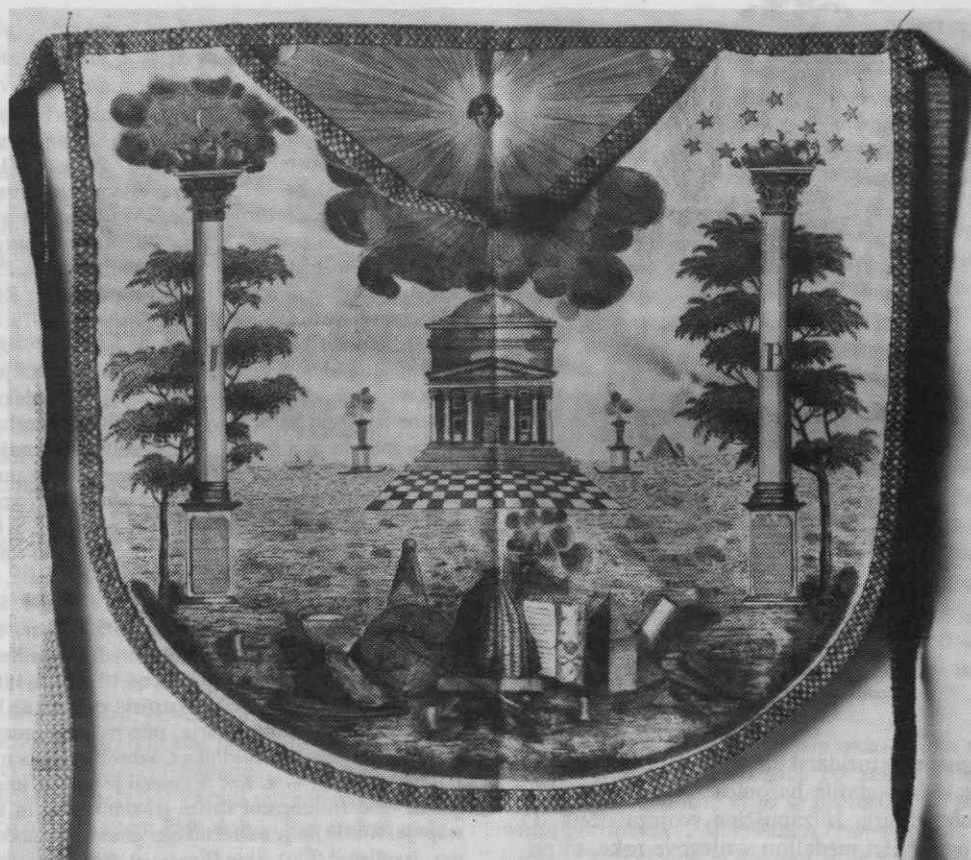
Ustroj lože, njen način dela in njena pravila je opisal Kidrič. Njegov opis temelji na pravilniku, ki ga v Ljubljani in v Parizu ni najti in je, kot vse kaže, ohranjen le v izvodu, ki ga hrani dunajski policijski arhiv. H Kidričevim podatkom lahko — na osnovi korespondence, shranjene v fondu Velikega Orienta — dodamo še naslednje: ljubljanska loža je res dobila »konstitucije« za francoski ali moderni obredni sistem in je sprva delovala le v treh prvih, nižjih simboličnih stopnjah (učenec, pomočnik, mojster). Že spomladi leta 1813 pa je zaprosila Veliki francoski Orient, da ji dovoli istočasno delovati po »starem škotskem obrednem sistemu«, saj naj bi bil ta sistem zlasti v »Nemčiji bolj cenjen«. ³² Hkrati je želela do-

voljenje za delo v višjih stopnjah. Razlog za prošnjo je bil bržčas v spreminjajočem se članstvu ljubljanskega Orienta, ki so ga obiskovali prostozidarji različnih stopenj in lož. Iz dopisovanja je razvidno, da je bilo podobnih prošenj, naslovljenih na Veliki Orient, razmeroma veliko in so prihajale z vseh strani, saj so se v Parizu pritoževali nad zatrapanostjo s pošto in poizkušali postopek spreminjanja »konstitucij« po-
spešiti z razpošiljanjem natančnih navodil.³³ Vseeno je bilo treba za privolitev pariške Velike lože opraviti vrsto formalnosti in ne nazadnje globlje seči v žep, saj je bila razširitev obrednih pravic zvezana z občutnim povečanjem »prostovoljnega prispevka«.

Če so v Velikem francoskem Orientu privolili v prošnjo ljubljanske lože in pristali na škotski obredni sistem (poleg francoskega), se je moralo to zgoditi tik pred koncem Ilirskih provinc. Slovesnost v čast zaščitnika lože sv. Janeza (St. Jean) 26. junija 1813 — poleg umestitve lože leta 1812 edina podrobno prikazana slovesnost ljubljanskih prostozidarjev — je še potekala po francoskem obrednem sistemu. Iz poročila, poslanega Velikemu francoskemu Orientu, ki povzema posamezne faze ceremoniala, potekajočega v treh stopnjah, zvedo, da so na slovesnosti sprejeli v

ložo novega člana profesorja Payona (po rodu Francoza), da so prevzeli vodstvo lože dostojanstveniki, izbrani deset dni prej, pri čemer je na predsedniškem mestu »prečastitega« Bourgeoisa zamenjal »prečastiti« Desclaux, nato pa je novi »prečastiti« sklicujoč se na ljubezen, ki jo čutijo vsi člani lože do »rimskega kralja« in poudarjajoč privrženost »krvi njegovega veličanstva« predlagal, da loža vsako leto praznuje obletnico njegovega rojstva. Predlog so navzoči z navdušenjem sprejeli in ga zapisali kot sklep v treh členih, ki je med drugim določal, da mora loža o svoji odločitvi obvestiti Veliki Orient in bratske Oriente v provincah. Zbrali so še 400 frankov v dobrodelne namene in srečanje po običaju sklenili z banketom, ki so ga pospremili z zdravnicami in pesmijo.³⁴

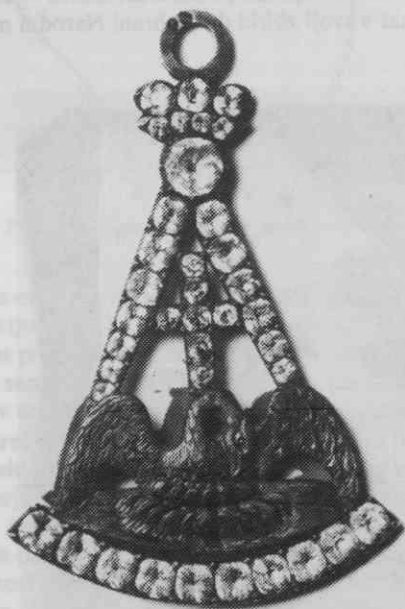
V pariškem gradivu poleg dopisov, spiskov članov lože in korespondence J. Mercierja ni »relikvij« ljubljanskega Orienta: pečat je v celoti ohranjen le na enem izmed pisem, med korespondenco najdemo še tiskano izjavo zaveze (»obligation«) s podpisi in datumom umestitve.³⁵ Od simbolov, predmetov in tiskovin lože je torej — z izjemo pravilnika, ki ga je Kidrič našel v dunajskem policijskem arhivu — ostalo le tisto, kar v svoji zbirki danes hrani Narodni muzej v

3. Predpasnik pomočnika — Narodni muzej (foto Habič)

Ljubljani. To so: pečatnik, ki sta ga opisala že Costa in Dimitz (slika 1)³⁶; tiskovine (vabila na sejo in sprememna diploma), ki jih je prav tako prikazal že Costa in so bile kasneje še večkrat predstavljene; dva predpasnika, predpasnik učenca in predpasnik pomočnika, ki sta ju sicer Costa in za njim Kidrič popisala, za katera pa ni jasno, če sta ju tudi videla. Iz muzejske dokumentacije ni razvidno, kako sta predpasnika prišla v muzej, pri čemer pa povsem ustrezata Costovemu opisu. Predpasnik učenca je iz belega usnja s črnim robom, mrtvaško glavo in kostmi v zgornjem delu, bodalom, plameni in kotnikom na belem polju (slika 2). Tudi predpasnik pomočnika je iz belega usnja, rob ima moder ali modrikast in podoba templja na beli površini (slika 3). Zadnji predmet, ki naj bi pripadal »ilirski« loži, vendar ga Costa in Kidrič ne omenjata, je medaljon z znakom orla. V muzejskem inventarju je zapisan kot »znak velikega mojstra ilirske prostozidarske lože« (slika 4). Muzeju ga je sku-

4. Domnevni medaljon mojstra — »prečastitega« ilirske lože. Narodni muzej (foto Habič)

paj z drugimi prostozidarskimi simboli neznanega porekla leta 1884 podarila baronica Antonija Codelli, rojena Schmidburg, iz zapuščine svojega očeta. O tem, kako je prišel medaljon v njegove roke, ni podatkov.³⁷

O stikih lože »Prijatelj rimskega kralja in Napoleona« z drugimi ložami v Ilirskih provincah ni mno-

go znanega. Iz dopisovanja je mogoče razbrati, da so imeli ljubljanski prostozidarji rednejši stik s Karlovcem, z Zadrom, eventualno še z Dubrovnikom. Gradivo, zbrano v rokopisnem oddelku francoske Nacionalne knjižnice, podobno ne odgovarja na vrsto drugih vprašanj, ki bi lahko zanimala radovednega raziskovalca. Toda ob tem omogoča — kot je razvidno iz povedanega — razmeroma natančen vpogled v sestavo ljubljanskega Orienta in razkriva, da je bilo število »ilirskih« članov lože sicer manjše, kot so domnevali sumnjičavi avstrijski uradniki in policaji, da pa so »Ilirci« svojo pripadnost prostozidarstvu, potem ko so stopili v ložo, vzeli zares in so se naglo povzpeli v njeno vodstvo. Z izjemo Pagliaruccija, ki tudi po odhodu Francozov ni pretirano skrival svojih simpatij za prostozidarje, za ostale »Ilirce« — pripadnike francosko-ilirske lože v Ljubljani ne vemo, kako so po avstrijski restavraciji gledali na svoje prostozidarsko »udejstvovanje«. Je bila to le epizoda, ki so jo poizkušali zaradi pritiskov in težav kar se da naglo pozabiti? Ali pa so — nasprotno — še iskali stike s prostozidarji in drug z drugim? Morda se bo nekoč našlo gradivo, ki bo lahko odgovorilo tudi na to vprašanje.

OPOMBE

1. France Kidrič: Francosko-ilirska loža prijateljev kralja rimskega in Napoleona v Ljubljani, Slovan, mesečnik za književnost, umetnost in prosveto, Leto XII/1914, str. 10—12, 58—60, 84—87; isti: Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije, Rad Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, Knjiga 20, Razredi historičko-filologiški i filozofsko-juridički, Zagreb 1915, str. 25—60. — 2. Sporočilo »Institut des Hautes Études et de Recherches Maçoniques« avtorju članka z dne 26. aprila 1979. — 3. Zoran D. Nenezić: Masoni u Jugoslaviji (1764—1980), Narodna knjiga, Beograd 1984, str. 111—123. Knjiga je kasneje izšla v še dveh, delno dopoljenih izdajah, vendar se dopolnila ne nanašajo na poglavje o Ilirskih provincah. Vse navedbe zato po prvi izdaji. — 4. Gradivo je shranjeno v Bibliothèque Nationale v Parizu, Cabinets des Manuscrits, v škatli pod oznako FM² 591 in vsebuje: korespondenco (1811—13), spiske članov lože (Tableaux — 1811—13) in »dossier« zastopnika ljubljanske lože pri Velikem Orientu Jacquesa Mercierja. — 5. Bibliothèque Nationale, Cabinets des Manuscrits (najprej B. N.—C. M.), FM² 591, fol. 1—2. — 6. F. Kidrič, Francosko-ilirska loža ... str. 11. — 7. B. N.—C. M. FM² fol. 31. — 8. Redon de Belleville je bil generalni intendant Ilirskih provinc od 10. junija 1810 do 27. septembra 1811. Po Kidriču avstrijski policaji de Bellevilla niso navajali kot prostozidarja, zato pa so za prostozidarja razglasili njegovega naslednika Chabrola, čeprav ni bil član ljubljanske lože. — 9. Kot je omenil že Kidrič, ima francoski ali moderni obredni sistem tri simbolične in štiri višje stopnje. Kidrič jih je naštel takole: učenec, pomočnik, mojster, izvoljenec (Élu), Škot (Écossais), vitez Vzhoda (Chevalier d'Orient) in vitez rožnega križa (Chevalier de Rosecroix). Dictionnaire Universel de la Franc-Maçonnerie, Éd. Navarre — Paris 1974, ki predstavlja obredne sisteme v

svojem drugem delu pa poimenuje štiri višje stopnje tudi nekoliko drugače: četrta stopnja »prvi red rožnega križa« ali izvoljenec, peta »drugi red rožnega križa« ali Škot, šesta »tretji red rožnega križa« ali vitez Vzhoda in sedma »rožni križ« ali »suvereni princ rožnega križa«. — 10. B.N.—C.M. FM² fol. 3. — 11. Prav tam, fol. 4—5. — 12. Prav tam, fol. 6—7. — 13. Prav tam, fol. 50—51. — 14. Prav tam, fol. 51. — 15. Prav tam, fol. 52—53. 16. Prav tam, fol. 78—79. — 17. Prav tam, fol. 12—16. — 18. Prav tam, fol. 33—34. — 19. Prav tam, fol. 34. — 20. Prav tam, fol. 37. — 21. Prav tam, fol. 12—16. — 22. Prav tam, fol. 39. — 23. F. Kidrič, Francosko-ilirska loža ..., str. 12. — 24. Fran Zwitter: Nov seznam frankofilov v Napoleonovi Iliriji, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XII, 1931, str. 48—50. — 25. Z. Nenezic, nav. delo, str. 595. — 26. F. Kidrič, Francosko ilirska loža ..., str. 58 (v opombi). — 27. Prav tam in

B.N.—C.M. FM² 591 fol. 39. Leonardi pri Kidriču in Lombardi v prostozidarskem seznamu sta bržčas ista oseba. — 28. Prav tam. Joger pri Kidriču je v prostozidarskem seznamu zapisan kot Jager in je po tamkajšnjem podatku doma iz Tirolske. — 29. B.N.—C.M. FM² 591 fol. 39. — 30. F. Kidrič, Francosko ilirska loža ..., str. 11. — 31. Prav tam. — 32. B.N.—C.M. FM² 591 fol. 65—66. — 33. Prav tam, fol. 75—76. — 34. Prav tam, fol. 24—30. — 35. Prav tam, fol. 18—19. — 36. A. Dimitz: Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, IV. Theil, Laibach 1876, str. 358; H. Costa: Die Freimaurer-Loge in Illyrien während des französischen Interregnums, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1863, str. 42—45. — 37. Darovnica Narodnemu oziroma nekdanjemu deželnemu muzeju je izgubljena, v arhivskem gradivu družin Codelli in Schmidburg pa se darilo muzeju sploh ne omenja.

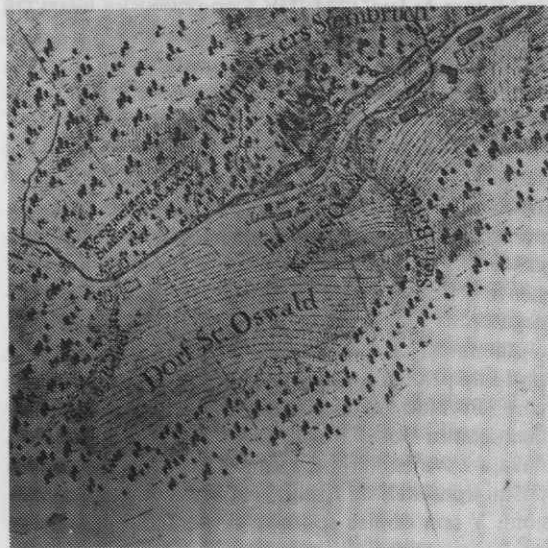
LIKOVNA UPODOBITEV POŠTNE POSTAJE V ŠENTOŽBOLTU

FRANCE GOLOB

V pričujočem sestavku želimo predstaviti plastično upodobitev poštne postaje v Šentožboltu, ki je v posesti Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Pred opisom te, za kulturno zgodovino pričevalne upodobitve, pa bi uvodoma podali skromen oris kraja in šentožboltskih poštnih mojstrov.

Šentožbolt je strnjeno naselje ob glavni asfaltirani cesti Domžale—Trojane v zgornjem delu doline Črnega grabna, tik pod trojanskim klancem. V času francoske okupacije je bil prav Šentožbolt med tistimi naselji, ki so bila najbolj znana po svojih napadih na Francoze.¹ Duhovni oče teh napadov je bil šentožboltski župnik Anton Rozman, ki je tudi s prižnice ognjevito spodbujal svoje farane, naj napadajo Francoze, češ da to ni greh.² Te svoje, po navodilih za avstrijske deželne brambovce ali »črne vojske«³, borbeno vzpodbudne govore je podkrepil s trditvijo, da je tudi sam sveti oče papež izobčil brezbožnega Napoleona iz katoliške cerkve.⁴ Sprva so Šentožboltčani, ki so imeli ob nedeljah, po cerkvenem nauku, vaje z orožjem, napadali poleg francoskih blagajn tudi francoske vojake.⁵ Kasneje pa se je ta oblika nekake vseljidske obrambe izrodila v hajduštvo ali cestno razbojništvo. Tako so nastali iz upora proti okupatorju roparski napadi, povezani z željo po dobičku iz gole sebičnosti.⁶ Ob tem naj pripomnimo, da so bili udeleženci teh roparskih napadov poleg domačinov še razni vojaški ubežniki. Zaradi teh roparskih napadov in pokolov je v tem času dobil Črni graben vzdevek »Krvavi graben«.⁷

Na posebno zanimiv način je opisal tedanji razvpiti Črni graben in njegove ljudi domačin iz Krašnje, Josip Podmilščak — Andrejčkov Jože. V svojih spisih

Geometrijski posnetek Šentožbolta (slika I)

pravi med drugim: »Prišel sem sedaj v tako zvani 'črni graben' ki je dobro znan po Slovenskem zavoljo mnogih potepuhov, ki so se nekdaj klatili po tukajšnjih gozdovih ... Marsikateri Francozek, ki je srečno ubežal ruskej zimi in neusmiljenim kozakom, je našel tukaj svoj grob, če ga niso nagega sredi ceste pustili ... Razen Trojanske vasi, ni tu skoraj nobene hiše, posebno kake poštene ne ...«⁸